

Saksdokumenter:

Rapport nr. 13/2015 **Berit Hagen Agøy**
Rapport fra markeringen av folkemordet på armenerne
april 2015

Utkast til uttalelse: Folkemordet i Armenia
Utkast til uttalelse om støtte til TV-aksjonen 2015

Eventuelle uttalelser

Sammendrag

Det legges fram forslag til to uttalelser fra Mellomkirkelig råd.

1. Folkemordet i Armenia

Den norske kirke bør i anledning 100-års markeringen av folkemordet i Armenia komme med en tydelig uttalelse om at det dreide seg om et folkemord. Dette er en viktig solidaritetserklæring til armenske kristne og en kritikk av norske myndigheters unnfalighet. Målgruppen for denne uttalelsen er primært Den armenske kirke i Norge og i Armenia, samt Utenriksdepartementet. Fordi dette er et omstridt tema, er uttalelsen mer ordrik og detaljert enn den ville vært om primærmålgruppen var media. Det kan eventuelt lages en kortere utgave beregnet på media.

2. Uttalelse om støtte til TV-aksjonen 2015

Årets TV-aksjon går til Regnskogsfondet og dets arbeid med å bevare verdens største, sammenhengende regnskogsområder i Peru, Brasil, DR Kongo og på øya Ny-Guinea. Verdens regnskoger er under et voldsomt press. Regnskogfondet arbeider for å bevare regnskogen for klodens klima, urfolks rettigheter og biologisk mangfold. Målgruppen for denne uttalelsen er medlemmer og menigheter i Den norske kirke. Den er utarbeidet i samarbeid mellom Samisk kirkeråd og Mellomkirkelig råd.

Forslag til vedtak:

Mellomkirkelig råd vedtar følgende uttalelser:

1. Folkemordet i Armenia
2. Uttalelse om støtte til TV-aksjonen 2015

Rapport fra markeringen av folkemordet på armenerne april 2015

v/Berit Hagen Agøy

Innledning

I år er det hundre år siden starten på folkemordet på armenerne. Mens første verdenskrig raste, og det osmanske riket var i ferd med å gå i oppløsning, omkom opp mot 1,5 millioner armenerne i årene 1915–18. Henrettelser, tortur, voldtekter, sult og utmattelse tok livet av over halvparten av befolkningen. Hensikten var at armenerne, verdens eldste kristne folk, og andre kristne minoriteter, skulle fordrives fra det muslimske osmanske riket.

Armenia var den første stat i verden med statskirke alt tidlig på 300-tallet. Langt senere ble området en del av det osmanske riket, og de kristne armenerne ble oppfattet som et brytsomt fremmedelement i riket av de muslimske herskerne. Under første verdenskrig ble det påstått at armenerne var illojale og stod i ledtog med russerne, noe som ble brukt som en legitimering av fordrivelsen av dem. Mange av de armenerne som overlevde, ble spredt ut over hele verden, og i dag finnes det armenske menigheter i alle verdensdeler. Også i Norge bor det en gruppe armenerne.

Hundre år etterpå er det viktig at historiske fakta erkjennes og ansvaret plasseres, slik at sårene armenerne bærer i sin nære familiehistorie, kan leges, og forsoningen med Tyrkia komme i gang. Sannhet er en forutsetning for forsoning.

De fleste historikere og menneskerettighetsjurister er enige om at grusomhetene best betegnes som et folkemord. Et tyvetalls stater anerkjenner dette, mens andre land, med Tyrkia i spissen, benekter at det var snakk om et folkemord.

Norge vil ikke bruke begrepet folkemord. Det er pinlig, ikke minst fordi nordmenn var sentrale vitner til hva som faktisk skjedde. Nansen er et kjært navn i Armenia, og Nansenpassene gav mange en ny framtid. Nansen ble skuffet over hvor lite de europeiske statene brydde seg om armenernes skjebne. En som engasjerte seg, var jøden Raphael Lemkin. Etter at hans familie ble drept av nazistene, lanserte han i 1943 begrepet 'folkemord' – ut fra hva som hadde skjedd med bl.a. armenerne. I 1948 kom FN-konvensjonen om folkemord.

Norske myndigheters påstand om at de av formal-juridiske årsaker ikke kan bruke folkemord om noe som skjedde før 1948 (med unntak av holocaust), faller på sin egen urimelighet. Begrepet ble til for å beskrive nettopp den type grusomheter som armenerne, jøder, romfolk og andre ble utsatt for. Myndighetene hevder videre at det må overlates til historikerne å beskrive fortiden. Det har de gjort og konkludert med at folkemord er mest dekkende. Det synes som om økonomiske og politiske interesser får forrang for moralsk mot. Norge forspiller nå en

sjanse til å følge i Nansens forspor og hedre ofrene i Armenia ved å erkjenne hva de faktisk gjennomgikk for hundre år siden.

Fra Mellomkirkelig råds side har vi vært tydelig på å bruke folkemordbegrepet når vi har omtalt hendelsene offentlig. Vi har formidlet dette i samtaler med Utenriksdepartementet, og vi har også utfordret norske myndigheter i media. Hvorvidt Den norske kirke (Bispemøtet eller Mellomkirkelig råd) skal komme med en uttalelse i anledning hundreårsmarkeringen, vil vi komme tilbake til.

Markering i Jerevan

Den norske kirke var invitert av den armenske kirkes overhode Karekin II til å delta på den internasjonale økumeniske markeringen i Jerevan 22.-24. april. Preses Helga Haugland Byfuglien og generalsekretær Berit Hagen Agøy deltok. Biskop emeritus Gunnar Stålsett deltok på vegne av European Council of Religious Leaders, og generalsekretær Olav Fykse Tveit kom fra Kirkenes verdensråd. Det offisielle Norge var til stede ved vår ambassadør i Moskva. I tillegg var det en del andre nordmenn til stede, bl.a. ordføreren i Kragerø og etterkommere etter Fritjof Nansen og Bodil Biørn.

Besøket på folkemordmuseet i Jerevan var en sterk opplevelse. Museet inneholder en stor samling unike dokumenter og fotografier, førstehåndskilder til grusomhetene som fant sted. Flere av bildene er tatt av den norske misjonæren og sykepleieren Bodil Biørn fra Kragerø og hennes nordiske kolleger. Disse kvinnene gjorde en enorm innsats for å redde barn og andre ofre. Fritjof Nansen minnes også på museet. Det hang også bannere i Jerevans gater med bilder av Nansen og Biørn. Dette gav meg en underlig blanding av stolthet over landsmenns humanitære innsats – og flauhet over dagens offisielle holdning hos vår regjering.

Armenerne er et gammelt kristent kulturfolk, noe den unike samlingen av gamle bibeltekster og illustrasjoner vitnet om. De har en fascinerende historie og er kjent som et driftig og kunnskapsrikt folk som har klart å ta vare på sine tradisjoner under århundrer med skiftende riker og herskere med annen tro.

Det armenske vertskapet hadde lagt opp et innholdsrikt program som foruten museumsbesøk inneholdt en fantastisk konsert med unge musikere. Det var bevisst på at de også ønsket å fokusere på morgendagens talentfulle barn og unge, slik at hundreårsmarkeringen ikke bare skulle dvele ved en konfliktfylt fortid.

Dette var også noe av intensjonen da ofrene for folkemordet ble kanonisert under en storslått utendørsgudstjeneste i Etchmiadzin, hovedsetet til den armenske kirken. Det var en oppvisning av pomp og prakt og status som overgår det meste av det vi ellers er vant med i

kirkelig sammenheng. 1,5 millioner mennesker ble kollektivt saliggjort. De skulle minnes som martyrer og seierherrer for sin tros skyld – ikke som ofre. Det er mye å si om dette, men det får ligge. Armenerne ønsker nå å se framover og bygge opp igjen samfunnet som på mange måter måtte starte opp igjen på nytt på 1990-tallet, etter Sovjetunionens oppløsning. Hvorvidt kirken, med sin gammeldagse patriarkalske ledelse, er i stand til å spille en fornyende og konstruktiv rolle i dagens armenske samfunn, skulle jeg gjerne visst mer om.

Den 24. april var den offisielle statlige markeringen med inviterte statsoverhoder og diplomatiske representanter. Det var begrenset med plass, så bare noen, bl.a. vår preses, fikk delta fra kirkelig hold. Selv så jeg seremonien på TV. Det var en interessant sammenblanding av politisk markering og liturgisk avslutning, noe som kan forklares med at stat og kirke er i nært samspill også i dagens Armenia.

Haugland Byfuglien og jeg var de eneste kvinnelige kirkelederne som deltok i markeringen i Jerevan. (I tillegg var KVs kommunikasjonssjef der en dag). Det var en sammensatt og tidvis krevende opplevelse å være kvinner i en så gjennomført mannsdominert økumenisk feiring.

Vertskapetets omfattende program og gjestfrihet under måltider må også nevnes – både den armenske maten og vinen smakte fortreffelig. Hele oppholdet i Jerevan ble betalt av vertskapet.

Markering i Oslo

Hundreårsmarkeringen fant også sted i Oslo gjennom et samarbeid mellom armensk kulturforening, den armenske menigheten i Oslo og Oslo domkirke og biskop.

14. april var det en stor konsert i Oslo domkirke med armenske musikere, og lørdag 25. april var det minnegudstjeneste. Samme kveld inviterte biskop Ole Christian Kvarme til middag i bispegården. Det ble en verdig og flott kveld, hvor jeg var så heldig å få være til stede og kunne gi ferske glimt fra markeringen i Jerevan. Det gjorde inntrykk å merke hvor takknemlige norske armenere var for at Den norske kirke har vært tydelig på å kalle det som skjedde et folkemord, og at kirkens ledelse deltok i Jerevan.

PS! Jerusalem

- Så fantastisk, strålte den gamle pottemakeren i Jerusalem da han hørte om gudstjenesten i Oslo domkirke 25. april hvor vi mintes folkemordet på armenerne. Jeg fortalte ydmykt at jeg nylig hadde vært i Jerevan sammen med vår kirkes preses, invitert av den armenske kirken. Jeg antok at han nok aldri kunne reise tilbake dit hvor hans familie kom fra. Det ble omvisning i verkstedet hvor han stolt forklarte prosessen med maling, glasering og brenning slik at de vakre dyrene, fuglene og blomstene i mønstrenes klare farger; rødt, blått, grønt, ble åpenbart. Jeg gjenkjente motivene fra utsmykningen i Etchmiadzin, armenernes kirkehovedstad.

BHA 18.05.2015